

Чорноус Юлія Миколаївна –
докторант ад'юнктури та докторантури
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Завдання міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю

У науковій статті розглядаються особливості участі міжнародних організацій глобального та регіонального рівня боротьбі з міжнародною злочинністю, зокрема в її організованих формах.

Ключові слова: міжнародні організації, ООН, Інтерпол, Європол, СНД, міжнародна злочинність.

Низка важливих завдань у боротьбі зі злочинністю вирішується за сприяння міжнародних організацій й реалізується на глобальному та регіональному рівнях. Провідними на рівні глобальної взаємодії є Організація Об'єднаних Націй та її спеціалізовані установи, Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол.

Так, ООН, створена 1945 року, формулює загальні стандарти, принципи, рекомендації, визначає міжнародні норми поведінки із особами, які залучені до сфери кримінального судочинства. У підвищенні ефективності діяльності ООН низку завдань реалізують її структурні підрозділи, інститути, спеціалізовані конгреси. Генеральна Асамблея ООН є ініціатором розробки міжнародних і національних програм боротьби з найбільш небезпечними і поширеними видами злочинів. У полі її зору – питання боротьби з економічною злочинністю, проблеми наркобізнесу, “відмивання грошей”, здобутих злочинним шляхом, та іншими злочинами міжнародного характеру.

У системі органів ООН функціонує низка установ, що спеціалізовано займаються питаннями боротьби зі злочинністю: Центр з міжнародного попередження злочинності; Міжрегіональний римський науково-дослідний інститут ООН з питань злочинності і правосуддя; Азіатський і Далекосхідний інститути ООН у Токіо з попередження злочинності і поведінки з правопорушниками; Гельсінський інститут з попередження злочинності і боротьби з нею; Міжнародний кримінальний суд; Спеціальна фінансова комісія з проблем “відмивання” грошей (FATF); Ліонська група старших

експертів “вісімки” з питань боротьби з транснаціональною організованою злочинністю та ін. [1, с. 61–64].

Слід відзначити систему об'єднань, що діють на неурядовій основі. В останньому випадку мова переважно йде про різні міжнародні організації, наукового (Міжнародна асоціація кримінального права, Міжнародне кримінологічне товариство, Міжнародне товариство соціального захисту, Міжнародний кримінальний і пенітенціарний фонд) і гуманітарного (Міжнародна асоціація допомоги ув'язненим, Міжнародна амністія, Міжнародна федерація прав людини) характеру.

Функціонує низка організацій, що об'єднують співробітників поліції в загальному (Міжнародна поліцейська асоціація) або виходячи з їх службових інтересів (Міжнародна асоціація старших офіцерів поліції, Міжнародна асоціація поліцейських повітряних і морських портів, Міжнародна асоціація поліцейських з боротьби з наркоманією).

У боротьбі з міжнародною злочинністю, зокрема в її організованих формах, особливе значення має Інтерпол – глобальна, міжнародна, міжурядова організація, до якої входить 188 країн світу. Радянський Союз став членом Інтерполу в 1990 році, з набуттям Україною незалежності прийняття держави до Інтерполу відбулося 4 листопада 1992 року на 61-й сесії Генеральної Асамблеї Інтерполу.

Структура Інтерполу передбачає функціонування в кожній державі-члені Національного центрального бюро (НЦБ) Інтерполу – підрозділу, який забезпечує міжнародне співробітництво правоохоронних органів держави. По суті, це “опорні пункти” Інтерполу “на місцях”. Організаційні моделі НЦБ різні, оскільки їх структури визначає кожна держава самостійно. У США, наприклад, НЦБ перебуває у складі Міністерства юстиції, у Великобританії – столичного поліцейського формування – Скотланд-Ярду. В Франції та Італії НЦБ входять до Генеральних дирекцій кримінальної поліції МВС, а в Бельгії відповідні функції виконує Генеральний секретаріат судових представників Міністерства юстиції [2, с. 235].

В Україні таким підрозділом є НЦБ Інтерполу України (Укрбюро Інтерполу), що функціонує в структурі МВС України.

Укрбюро Інтерполу через мережу НЦБ Інтерполу 188 країн і через Генеральний секретаріат Інтерполу здійснює:

- координацію діяльності правоохоронних органів країни у боротьбі зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни;

- забезпечення взаємодії з Генеральним секретаріатом і відповідними органами держав-членів Інтерполу в боротьбі зі злочинністю;

– оцінку рівня поширення в Україні злочинності, що має транснаціональний характер, і загрози злочинної діяльності громадян України за кордоном (п. 3 Положення про НЦБ Інтерполу) [3].

Для виконання вказаних і ряду інших завдань Інтерпол користується низкою засобів. Одним із них є використання можливостей Міжнародного центру реєстрації злочинців, інформаційно-пошукової системи I-24/7 – глобальної телекомунікаційної системи, яка надає якісний та конфіденційний цілодобовий безпосередній доступ до інформаційних ресурсів Генерального секретаріату Інтерполу, а також дозволяє здійснювати обмін інформацією між НЦБ Інтерполу.

Інтерпол оснащено комп'ютеризованою Системою кримінальної інформації (ICIS). За допомогою цієї системи можна вести пошук різноманітної інформації: встановлювати особу злочинців, використаними ними банківські рахунки, назви та адреси причетних до злочину компаній. Фотографії та відбитки пальців рук злочинців теж зберігаються в системі ICIS.

Так, в інформаційних базах Інтерполу містяться дані про понад 150 тисяч відбитків пальців рук і про більш ніж 5000 слідів на місці злочину.

Авторизовані користувачі в країнах-членах можуть переглядати, надавати і перевіряти записи за допомогою системи I-24/7 та системи ідентифікації за відбитками пальців [4].

Система автоматизованого пошуку (ASF) – комп'ютерна система, що дозволяє національним центральним бюро або поліцейським органам вести електронний пошук певної інформації в банках даних, що зберігається в центральному сервері ASF у Генеральному секретаріаті. Крім того, ця система уможливорює пересилання зображення (скажімо, фотознімків або відбитків пальців) безпосередньо НЦБ одне одному.

Група аналізу кримінальної оперативної інформації (ACIU) провадить фаховий аналіз кримінальної оперативної інформації та укомплектована кваліфікованими аналітиками-криміналістами. Інформаційний процес складається з таких етапів: одержання інформації з внутрішньої бази даних, зведень, які надходять від країн-членів, і матеріалів, наданих країнами, які звертаються за допомогою; оцінка даних; комп'ютерна обробка даних за спеціальними програмами; аналіз, розробка теорій і формулювання висновків; розповсюдження аналітичних звітів серед країн, які за ними звернулися.

Ефективному вирішенню поставлених завдань сприяє функціонування на офіційному сайті Генерального секретаріату Інтерполу спеціальної сторінки “Wanted-Persons” (Розшукувані особи), де розміщені дані про міжнародних злочинців та осіб, які безвісно зникли (“Missing Persons”).

Як зазначає О. М. Бандурка, у повсякденній практиці Інтерпол не стикається з усіма видами злочинів міжнародного характеру, але іс-

нує досить стійка група злочинних діянь, які фігурують в офіційних запитах правоохоронців і задля розкриття яких здійснюється активне співробітництво поліцейських служб. Найбільш поширеними серед них нині є тероризм, фальшивомонетництво, незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин, відмивання “брудних” коштів, викрадення культурних цінностей і антикваріату, торгівля людьми [5, с. 238].

Схематично реалізація взаємодії шляхом направлення відповідних запитів виглядає наступним чином: практичний підрозділ правоохоронного органу України ⇔ територіальний підрозділ НЦБ Інтерполу ⇔ НЦБ Інтерполу України ⇔ НЦБ Інтерполу іноземної держави ⇔ поліцейський (практичний) підрозділ правоохоронного органу іноземної держави [6, с. 43]. За аналогічною схемою відбувається й зворотній зв'язок.

Однак у цій схемі можливі й винятки. Слід враховувати, що із надходженням запиту правоохоронного органу України (НЦБ Інтерполу України) до зарубіжного НЦБ він не обов'язково скеровуватиметься до поліцейських підрозділів на місцях. Структурна побудова поліції деяких країн світу передбачає функціонування НЦБ Інтерполу як оперативного підрозділу, а не як такого, що забезпечує виключно взаємодію з правоохоронними органами іноземних держав. Як приклад можна навести НЦБ Інтерполу в Естонії: працівники цього підрозділу безпосередньо отримують запити від зарубіжних НЦБ, виконують необхідні заходи, зокрема перевіряють інформацію за банками даних поліції, опитують громадян, вживають заходів щодо встановлення та затримання осіб, які розшукуються, здійснюють інші оперативнорозшукові заходи [7, с. 169].

В Україні неодноразово розглядалося питання про надання НЦБ Інтерполу функцій оперативного підрозділу. Разом з тим, вчені переважно притримуються думки, що таке рішення на даному етапі є недоцільним. Так, О. Н. Карпов зазначає, згідно відомчих нормативно-правових документів, на співробітників Інтерполу не покладається безпосереднє виконання оперативних функцій, вони лише включаються до складу слідчо-оперативних груп, контролюють процес реалізації заходів, здійснюють перевірку за базами даних Інтерполу під час рейдів та перевірок, надають відповідні консультації [8].

Тому нині, як вказує Є. К. Паніотів, НЦБ Інтерполу є одночасно суб'єктом взаємодії, суб'єктом організації взаємодії з криміналістичної точки зору та засобом міжнародного співробітництва правоохоронних органів у міжнародно-правовому розумінні [7, с. 170].

Потребує перегляду питання правової основи взаємодії правоохоронних органів каналами Інтерполу, обумовлене необхідністю розробки нових підходів у боротьбі з міжнародною злочинністю. Зокрема, слід переглянути Інструкцію про порядок використання правоохорон-

ними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів 1997 року [9], адже перелік злочинів, щодо яких детально регламентується взаємодія, є набагато ширшим. Сьогодні слід вести мову про всі злочини міжнародного характеру та інші загальнокримінальні злочини, ускладнені “іноземним елементом”. Оскільки передбачити особливості взаємодії у розкритті, розслідуванні та попередженні окремих видів вказаних злочинних діянь через їх різноманітність практично неможливо, постає питання про створення документу високого рівня узагальненості, що у практичній діяльності дозволить реалізувати індивідуальний підхід.

На регіональному рівні міжнародній злочинності протидіють європейські організації (Рада Європи, Європейський Союз, ОБСЄ, Європол) і спеціально створені організації в межах Співдружності Незалежних Держав (СНД).

Щодо регіональних міжнародних організацій, то перш за все, слід вказати Раду Європи, утворену 1949 року. Сьогодні членами Ради Європи є більш ніж 40 держав, у тому числі й Україна з 1995 року. У рамках Ради Європи прийнято понад 200 міжнародних конвенцій, зокрема питанням забезпечення прав і свобод людини у кримінальному судочинстві присвячена Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року; співробітництво у боротьбі зі злочинністю регламентує Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року, Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року та ряд інших.

Європейське поліцейське відомство або Європол (Europol – European Police Office) створене на основі Маастрихтського Договору про Європейський Союз (ЄС) 1992 року. Конвенція Європолу була прийнята 26 липня 1995 року, а після ратифікації країнами ЄС вступила в силу 1 жовтня 1998 року. Разом з нею було прийнято низку протоколів і документів, які регламентують діяльність Європолу. З 1 липня 1999 року в Гаазі Європол розпочав функціонування й замінив тимчасово діючий Європейський відділ по наркотиках.

Однак, як зазначає А. О. Четвериков, перегляд Конвенції про Європол, як і її укладення, здійснювалося шляхом спеціальних міжнародних договорів (додаткових протоколів), які потребували підписання і ратифікації всіма державами-членами. Оскільки вони нерідко затягували ратифікаційний процес, здійснення необхідних реформ у правовому статусі Європолу відкладалося на багато років. Ця обставина змусила ЄС відмінити вказану Конвенцію і замінити її юридично обов’язковим нормативним актом, подальший перегляд котрого не буде потребувати національних ратифікацій. У якості такого акту виступає Рішення Ради від 6 квітня 2009 року “Про створення Європейського поліцейського ві-

домства (Європол)” (2009/371/ПВД). Рішення від 6 квітня 2009 року *de jure* і *de facto* виступає як документ, що заново засновує Європейське поліцейське відомство. У зв'язку з відміною Конвенції 1995 року створений на її основі “старий” Європол припиняє своє існування. На його місці створюється “новий” Європол, котрий повністю інтегрований в організаційний механізм Європейського Союзу. “Новий” Європол набуває ряду додаткових можливостей і повноважень, яких не мав його попередник, зокрема, повноваження займатися злочинами, які не обов'язково вчинені злочинною організацією (п. 8 преамбули і ст. 4) [10]. Створений Рішенням від 6 квітня 2009 року “новий” Європол виступає правонаступником “старого” Європолу, в тому числі й стосовно укладених останнім міжнародних угод (ст. 1 Угоди).

Відповідно до Рішення Ради від 6 квітня 2009 року, функціями Європолу (ст. 5) є наступні: а) збір, зберігання, обробка, аналіз інформації й відомостей, обмін інформацією та відомостями; б) невідкладне повідомлення компетентним органам держав-членів через відповідний національний відділ про факти, які їх зачіпають, й невідкладне інформування про зв'язки між злочинами; в) сприяння розслідуванням у державах-членах, особливо шляхом передачі національним відділам всієї доцільної інформації з цього приводу; г) звернення до компетентних органів відповідних держав-членів із запитом про порушення, проведення і координацію розслідувань та висунення пропозицій про запровадження спільних слідчих бригад з певних справ; д) надання державам-членам відомостей і допомоги в аналізі, коли відбуваються міжнародні заходи; е) підготовка оцінок загроз, стратегічних аналізів і загальних доповідей, що відносяться до його завдань, у тому числі й оцінок загроз, що викликані організованою злочинністю.

Європол реалізує й інші завдання: розвиток експертних пізнань відносно застосовуваних компетентними органами держав-членів процедур розслідування і надання відповідних порад; надання стратегічних відомостей з метою створення сприятливих умов і сприяння ефективному і раціональному використанню ресурсів та інші.

Тобто, Європол координує дії поліції та інших компетентних органів держав ЄС, здійснює збір, аналіз і обмін інформацією про злочини та осіб, причетних до їх вчинення, виконує ряд інших завдань. Тому мета діяльності Європолу – підвищення ефективності співробітництва компетентних органів у сфері попередження і боротьби зі злочинами.

Перелік таких злочинних діянь визначений у міжнародних документах і передбачає боротьбу з: 1) із транснаціональною організованою злочинністю; 2) міжнародним тероризмом, а також 3) із “іншими тяжкими формами злочинності” міжнародного характеру (всього 24 категорії злочинних діянь, перерахованих до додатку до Рішення) [10].

Закономірно, що Європол поширює свою діяльність на територію 27 держав-членів ЄС. Також Європол компетентний встановлювати співробітництво з державами, які не входять до складу ЄС, міжнародними організаціями та установами, включаючи Інтерпол. Так, 4 грудня 2009 року була укладена Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво від 4 грудня 2009 року [11], що набрала чинності 16 листопада 2011 року.

Вказана Угода передбачає, що наша держава та Європол домовилися про посилення співробітництва держав – членів ЄС, які діють через Європол, з Україною в запобіганні серйозним формам міжнародної злочинності, їхньому виявленні, припиненні та розслідуванні. МВС України у ст. 4 Угоди визначено як національний контактний пункт між Європолом та іншими компетентними органами України, що вживає ряд заходів для виконання поставлених завдань та координації дій.

Важливо звернути увагу на регіональне співробітництво, що реалізується у рамках СНД як міжнародної регіональної організації [12, с. 48–51]. Правовою основою створення СНД є дві групи міжнародно-правових документів – це документи, що були підписані в Мінську та в Алма-Аті (Угода про утворення СНД від 8 грудня 1991 року та Протокол до Угоди про утворення СНД та Алма-Атинська декларація від 21 грудня 1991 року) [13, с. 11]. Фундаментальне значення має прийняття Статуту СНД 22 січня 1993 року.

Слід зауважити, що Україна не ратифікувала Статут СНД, тому, де-юре – наша держава відноситься до держав-засновників та держав-учасників Співдружності або до фактичних членів.

Для вирішення питань, пов'язаних із координацією діяльності держав Співдружності у сфері спільних інтересів, функціонують вищі орган СНД – Рада голів держав, а також Рада голів урядів. Питаннями боротьби зі злочинністю займаються Рада міністрів внутрішніх справ держав-учасників СНД, Антитерористичний центр держав-учасників СНД, Рада керівників органів безпеки і спеціальних служб держав-учасників СНД.

Окрему увагу слід звернути на створення Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території СНД. Бюро є основним постійно діючим органом, створеним для забезпечення ефективної взаємодії міністерств внутрішніх справ і державних органів держав-учасниць СНД у боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотиків й іншими видами злочинів.

Отже, співробітництво у межах СНД здійснюється як на міждержавному (Міжпарламентська асамблея, Рада глав держав, Рада глав урядів), так і на міжвідомчому рівні правоохоронних органів (прокуратура, органи внутрішніх справ, органи безпеки, податкові, митні органи).

Виходячи із викладеної вище інформації, органам внутрішніх справ відводиться надзвичайно важлива роль у забезпеченні міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю, що може реалізовуватися у наступних формах взаємодії: виконання запитів і прохань у кримінальних справах, справах оперативного обліку і матеріалах про адміністративні правопорушення; обмін оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою і криміналістичною інформацією про вчинені злочини та ті, що готуються, про причетних осіб; сприяння у проведенні оперативно-розшукових заходів і процесуальних дій; обмін досвідом роботи, інформацією про законодавство, науково-технічною інформацією тощо [14, с. 68–73].

Підсумовуючи, слід зазначити, що аналіз правових, наукових джерел і практичної діяльності свідчить про розвиток міжнародного співробітництва правоохоронних органів України як із компетентними органами зарубіжних держав, так міжнародними організаціями на світовому та регіональному рівнях.

Крім того, значним поштовхом у підвищенні ефективності боротьби з міжнародною злочинністю стали зміни й доповнення Кримінально-процесуального кодексу України, внесені згідно із Законом України від 16 червня 2001 року. Нині питанням міжнародного співробітництва у кримінальних справах присвячений окремий розділ і низка статей, що комплексно регламентують даний напрям співпраці у кримінальному судочинстві.

Список використаних джерел

1. Джужа О. М. Роль міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю / О. М. Джужа, Ю. Ф. Іванов // Наук. вісник Нац. акад. внутр. справ України. – 2003. – № 5. – С. 59–67.
2. Говійко Є. А. Структура та функції міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол / Є. А. Говійко // Наук. вісник Нац. акад. внутр. справ. – 2011. – № 4. – С. 232–237.
3. Положення про Національне центральне бюро Інтерполу від 25 березня 1993 року № 220 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>.
4. Офіційна Інтернет-сторінка Інтерполу / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Forensics>.
5. Бандурка О. М. Інтерпол: Міжнародна організація кримінальної поліції : навч.-практ. посібник / О. М. Бандурка. – Х. : Держ. спец. вид-во “Основа”, 2003. – 324 с.
6. Біленчук П. Д. Сучасний тероризм: світові, вітчизняні та регіональні тенденції : навч. посіб. / Біленчук П. Д., Кравчук В. В., Кравчук О. В., Кулик В. М. – Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2008. – 212 с.
7. Паніотів Є. К. Правові та організаційно-тактичні основи взаємодії правоохоронних органів каналами Інтерполу / Є. К. Паніотів // Підприємство, господарство і право. – 2008. – № 9. – С. 167–170.

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

8. Карпов О. Н. Оперативно-розшукова компетенція Інтерполу [Електронний ресурс] / О. Н. Карпов. – Режим доступу :

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/pravo/2010_1/files/110_27.pdf.

9. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 9 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806>.

10. Четвериков А. О. Решение Совета от 6 апреля 2009 года о создании Европейского полицейского ведомства (Европол) (2009/371/ПВД) [Електронний ресурс] / А. О. Четвериков. – Режим доступу :

<http://eulaw.ru/translation/2009/371>.

11. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво від 4 грудня 2009 року : Закон України “Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво” від 5 жовт. 2010 р. № 2576-VI / [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_954.

12. Гуславський В. С. Співробітництво у правоохоронній сфері: Україна та Співдружність Незалежних Держав : монографія / В. С. Гуславський. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ., 2005. – 364 с.

13. Шумілов А. С. Міжнародно-правове співробітництво на пострадянських держав (на прикладі СНД) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. Наук : спец.12.00.11 Міжнародне право / А. С. Шумілов. – Х., 2003. – 19 с.

14. Угода про взаємодію міністерств внутрішніх справ у сфері боротьби зі злочинністю від 24 квітня 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України : зб. міжн.-правових договорів документів : [у 2-х т.] / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 2. – С. 68–73.

В научной статье рассматриваются особенности участия международных организаций глобального и регионального уровня в борьбе с международной преступностью, а именно в ее организованных формах.

In the scientific article discusses the features of the participation of international organizations of the global and regional levels to combat international crime, in particular in its organized forms.

Стаття надійшла до редакції журналу 17 жовтня 2011 року.